

A ht adatbázis őrvideki elemei és gyakoriságuk

Mi is az a ht adatbázis?

Előjáróban szükségesnek tartom elmondani, hogy *határtalanítás alatt*, azokat a nyelvészeti (jelenleg leginkább lexikológiai és lexikográfiai, valamint korpusznyelvészeti) munkákat értem, amelyeknek célja, hogy az újonnan készülő vagy átdolgozott magyarországi nyelvészeti kiadványokban jelentőségüknek megfelelő mértékben jelenjenek meg a magyar nyelv határon túli változatai (a továbbiakban ht változatok).

A határtalanítási program szótári részének keretében eddig három szótárba javasoltak a kutatóhálózat munkatársai ht szavakat, szókapcsolatokat, alakváltozatokat, jelentéseket, vonzatokat: az Osiris Helyesírás szótári részébe (Laczkó–Mártonfi 2004), a Tolcsvai Nagy Gábor által írt Osiris Idegen szavak szótárába, valamint a Kiss Gábor vezetésével készülő Képes diákszótár 2., átdolgozott kiadásába (ez utóbbi két munka még nem jelent meg). Jelenleg a Word szövegszerkesztő helyesírás-ellenőrzőjének határtalanítása van napirenden .

Az említett szótárakba javasolt idegen eredetű ht kölcsönszavakból a kutatóhálózat munkatársai minden határon túli régióban összeállítottak egy-egy szólistát; amelyet Lanstyák István koordinál. Erről a szójegyzékről (ún. ht-listáról), pontosabban ennek őrvideki elemeiről szeretnék beszélni előadásom első részében, majd ezt követően arról a gyakorisági vizsgálatról, amelyet a nyári hónapokban végeztünk el.

A ht adatbázis őrvideki elemei

A ht adatbázis egy folyamatosan „mozgó”, változó, gazdagodó, bővülő, állandóan csiszolt szójegyzék, amely a ht nyelvváltozatokban található közvetlen kölcsönszavak és idegen eredetű közvetett kölcsönszavak adatbázisa.

A határtalanítás folyamata és vizsgálata szerves része az élőnyelvi dokumentálás folyamatának. Jelentősége több szempontból is fontos. Elsősorban a nyelvtudomány számára, ugyanakkor gyakorlati jelentősége sem elhanyagolható: hogy a ht szavak magyarországi szótárakba való bekerülésével a magyarországi magyarok is megismerkedhetnek a határon túli magyar nyelv leggyakoribb szavaival, kifejezéseivel. S hogy lássa a tisztelt hallgatóság, hogy a gyakorlatban ez hogyan realizálódott, megemlítem, hogy a 2007-os magyar érettségi szövegértési feladatai között szerepelt a heuriger szó értelmezése HELTAI ANDRÁS: HANGULAT – VAGY HEURIGER? című szövegrészlete alapján.... A szó az Idegen szavak szótárában is az Értelmező kéziszótár+-ban is benne van.

A kontaktusjelenségekkel számolni kell, önbecsapás lenne, ha erről nem vennénk tudomást.

A listába nyolc év tapasztalata alapján gyűjtöttem szavakat, amelyeket magyarországi lévén mindig kontrolláltattam.

Az őrvideki lista jelenleg közel 400 szót tartalmaz, de zárójelben megjegyzem, hogy amint időm engedi, legalább 100 szó vár beírásra.

A szavak gyűjtését mindig terepmunka közben: interjúk készítésekor, külső megfigyelés útján, beszélgetések alkalmával, s a beépülő megfigyelés módszerét alkalmazva gyűjtöttem.

A kiserégiók nyilvánvalóan egészen más sajátosságokkal rendelkeznek: mivel Burgenlandban gyakorlatilag nincs magyar nyelvű írásbeliség, így internetes honlapokat, sajtótermékeket olvasgatva nem juthattam adatokhoz. Ritka kivételt tettem akkor, (pl. példamondatok után kutatva, ha tudtam, hogy az a bizonyos cikket vagy internetes oldalt az autochton kisebbséghez tartozó személy írta.) Kis közösségről lévén szó, lehet tudni, hogy...

Az őrvidéki magyar nyelv – a többi határon túli régióhoz hasonlóan – erősen nyelvjárási és erősen kontaktusos. Évszázadok óta külső nyelvjárás-sziget, már a 16. századtól német településekkel van körülvéve. Erősen kontaktusos, mert az államnyelvi közvetett és közvetlen kölcsönszavak jelen vannak a burgenlandi magyarság nyelvhasználatában. A kontaktuselemeknek is két csoportját különböztethetjük meg. A standard német nyelvi és a német dialektusbeli kontaktuselemeket. (Zárójelben megjegyzem, hogy Ausztria tartományaiban, de beszéljünk csak Burgenlandról (hianzenek=burgenlandi németek elnevezése) a német dialektust használók beszédéhez nem társul negatív konnotáció (ellentétben pl. Magyarországgal). Vannak tartományok, ahol az ORF a standard némettől nagyban eltérő dialektusban beszélő interjúalany mondanivalóját feliratozzák.

a közvélemény:

Eddig, amikor burgenlandi magyaroknak azt a kérdést tettem fel, hogy használnak-e német szavakat a magyar kommunikációban, akkor az volt a válasz, hogy persze, ha nem jut valami eszembe, akkor németül mondom. „Na ja, beírhatja az egész német szótárt.”

általában tudomásul vették és egyetértettek azzal, hogy az államnyelvi kontaktuselemeket használják a hétköznapi életben.

„Freilichtbühne múzeumot karunk csinálni. Erlebnisswanderungot építünk, lesznek stációk is a gyerekeknek.

Az újságban van a riportázs, fizetni kell érte.”

A kérdőívek kapcsán írott formában szembesültek azokkal a kreált mondatokkal, amelyeket helyi, burgenlandi magyarok konstruáltak, mégpedig mindhárom települést képviselte valaki. Már a mondatok összeállításánál elhangzott sokszor, hogy ezt szigeten vagy alsóőrből, avagy felsőőrből másképp mondják. A példamondatok nagyon életszagúak sikerültek, azaz elégedettek vagyunk a végeredménnyel.

I. Az őrvidéki szavak gyakorisági vizsgálata

MIÉRT?

Egy kis statisztika...

	1991	2001	1991–2001

			Változás
Burgenland	6763	6641	-122
külföldi	4973	4704	-269
belföldi	1790	1937	147

Legkisebb határon túli közösség, a 16. század óta külső nyelvjárásziget...

Susan Gal, 175 A nyelvcsere gyakorlatilag lezárul kijelentés

A statisztikai adatok tükrében képzeljük a el az őrvidéki magyarok csoportját

Egynagyon kis közösségről van szó: í

Vannak olyan kifejezések, pl. bankomat, amelyet az idősebb korosztály nem használ...

Hagyományosan 4 magyar lakta települést szokás emlegetni, amikor őrvidéki magyarságról beszélünk. 2008 nyarán három településen vegeztük el eddig a ht szavak gyakoriságát: Alsóőrben, felsőőrben és öriszigeten. A

(A burgenlnadi magyar falvak lakosai alapvetően túlkutatottnak érzik magukat. A 90-es évektől a társadalomtudomány minden területéről jártok ott terepmunkások. többször vissza is hallottam, hogy persze, a múltkor is járt itt valaki, aztán nem láttunk belőle semmit..

A gyakorisági vizsgálat lefolytatásához a szociolingvisztikai adatgyűjtés jól ismert módját, a kérdőíves módszert választottam.

Tisztelt Hölgyem! Tisztelt Uram!

Az alábbi kérdőívet a burgenlandi magyar nyelv szókincsének vizsgálatához készítettük. Kérjük, olvassa el az alábbi mondatokat. Ha talál bennük olyan szavakat, kifejezéseket, amelyeket beszéd közben Ön másképp vagy más szóval mondaná, kérjük, húzza alá és írja azokat olyan formában a vonalra, ahogyan használja a mindennapokban. Ha minden példamondattal egyet ért, akkor természetesen semmit nem kell a vonalra írnia. Ha Ön a mondatot kicsit másképp mondaná, akkor úgy írja le.Segítségét köszönöm!

Kiderül, hogy arra fogunk választ kapni, hogy hogyan reagál adatközlő a mondatra, s ad-e valamilyen megoldást a felvetett kérdésre.

Fontos szempont volt, hogy olyan személyek végezzék el a kérdőívezést, akiket az adott közösség jól ismer, mert ott született, ott él. Hiszen az a magyar nyelvközösséghez tartozó, aki saját nyelvéről úgy gondolkodik, hogy csúnya, nem szép...egyrészt azért, mert magyarországi magyarok ilyen kritikával illették a nyelvet, másrészt azért, mert nyilván érzi, hogy szótára hiányos, hogy pl. a szaknyelvi kifejezések hiányoznak belőle, nyilván egy magyarországi kérdezőnek egészen más válaszokat fog adni.

A kérdezők pontos instrukciókat kaptak arra vonatkozóan, hogy milyen kritériumok alapján keressék meg az alanyokat. A túlkutatottság miatt nem volt egyszerű feladat, így igyekeztem nem hosszú, mintegy 50 mondatos kérdőívet összeállítani.

A kérdőív összeállításában csak asszisztensi szerepet vállaltam, a kérdőív mondatait őrvideki magyarok állították össze, aki az őrvideki vernakuláris nyelvvaltok birtokosai és használói. Speciálisan minden település képviseltette volt. Így már az összeállításnál elhangzott, hogy ezt szigeten így, alsóórban úgy, felsóórben megint másképp mondják. A végeredmény, a laikusok által konstruált 50 mondatot így „tisza forrásból” igazán hitelesre sikerült megalkotni. Az így nyert adatok a ht vizsgálat mellett több és más szempontú elemzés alapjául is szolgálhatnak majd.

A kérdőív összeállításánál a következő változókat vettük figyelembe:

Csak az autochton kisebbségi csoporthoz tartozókat kérdeztük meg, meg értelemszerűen az ő nyelvhasználatukat akartuk mérni.

Szociológiai változók:

Olyanokat, akik az adott településen születtek és éltek hosszabb ideje.

Az életkor szerint három változót különböztettünk meg: a 18-30 év, 31-50 év, 50 év feletti csoportját. Ez első csoport azért volt fontos, mert ebbe beletarhatónak gondoltuk a felsóóri gimnáziumban már végző vagy fakultatív jellegű magyarul tanuló diákokat is pl.

A második csoportba tartozók zömmel iskolai keretek között nem tanulhattak magyarul, a harmadik csoportba tartozó idősebbek az elemi iskolai osztályokat még végezheték magyarul.

Foglalkozásra is rákérdeztünk.

Először a településeket választottuk ki, aztán a személyeket.

A nemeket fele-fele arányban vettük figyelembe

INSTRUKCIÓK:

Minden településen (Sziget, Alsóór, Felsőór) 20-20 kérdőívet kell kitöltetni az alábbi megoszlás szerint:

A húsz kérdőívet 10 férfival és 10 nővel töltetjük ki.

10-10 férfi és nő közül az alábbi életkori arányokat kell figyelembe venni:

3 személy legyen 18-30év közötti,

4 személy 31-50 év közötti,

3 50- év fölötti

- Az adatközlő az autochton magyar népcsoporthoz tartozó legyen, az adott településen szülessen és éljen.(ha lehet, ne legyen Bécsbe pendlítő.)
(Természetesen, ha a felsőőri kórházban született, de aztán Alsóőriben él, attól még éppen megfelelő.)
- Ha nagyon nem találunk megfelelő adatközlőt, akkor olyan lehet, aki bár máshol született, de gyakorlatilag gyermekkorától a településen él.
- Magyarországról áttelepült vagy egyéb országokból emigráló magyar ajkú semmiképp ne legyen.

TEREPTAPASZTALATOK

A kérdezőbiztosok a következő megjegyzésekről számoltak be:

„...hűlyeség...

ezt csak szigeten mondják...

...ilyet én nem csinállok, kérdezd a fiatalokat...

...én nem tudok magyarul írni...

„Volt aki nagyon komolyan vette, hazavitte, úgy érezte, hogy egy magyarországi követelményeinek kell megfelelnie, és kikereszte a német szótárból a kontaktuselemek magyar megfelelőjét

„szigeten nem kerestek ki semmit”

„sokan féltek odaírni, amit gondoltak”

„Ha burgenlandi magyarral beszélek, úgy beszélek, ahogy Önök írták. Magyarországi magyarral úgy, ahogy én írtam.”

„minden úgy van, ahogy önök írták...

Nagyon érdekesnek tartották..

„mert mi nem beszélünk szépen, azért vannak így a mondatok???...

„igaz, igaz, ezt így mondjuk. Nem is tudom, hogy kellene németül mondani.”

KIÉRTÉKELÉS

Szigeten 37, felsőőriben 25, és Alsóőriben 22, összesen **84** kérdőívet töltöttek ki.

A nemek szerinti megoszlás tekintetében

OW 11F, 14 N

UW 12F, 10N

Siget 19F, 18 N összesen: 42/42

A kérdőív 50 mondatot tartalmaz. Eredetileg az volt a célom, hogy minden mondatba egy kontaktuselemet foglalunk bele, de a spontán konstruált mondatok között olyanok is voltak, amelyek 3 kölcsönszót tartalmaztak, így összesen az 50 mondat 73-at.

FELSŐŐR A kontaktuselemek használta 73-ból 45 esetben volt magasabb 50%-nál. (28 esetben választották többen a köznyelvi alakot.

ALSÓŐR 73 esetből 58-szor választották AZ ÁLLAMNYEWLVI KÖLCSÖNSZÓT

Sziget

TELEPÜLÉSEK	Nők	férfiak
Alsóőr	10	12
Felsőőr	14	11
Sziget	18	19

Összesen: 42/42=84